

ся матеріальними і людськими ресурсами краю відповідно до потреб Російської держави, не рахуючись з інтересами українського народу. До того ж автор справедливо зазначає, що існувала реальна загроза для України в близькому майбутньому стати територією для реалізації чергової петровської реформи, спрямованої на докорінну зміну всього її політичного устрою.

Викликає, проте, заперечення трактування російським істориком вирішального мотиву політичної переорієнтації І. Мазепи, який він вбачає у боязні гетьмана втратити владу за умови політичного та військового фіаско російського монарха в результаті можливої поразки у Північній війні й шведського вторгнення на Україну.

Невиправданим, на нашу думку, є також ігнорування автором сюжетів, пов'язаних з проведенням урядом Петра державної реформи на Україні в 20-ті роки XVIII ст., котра призвела до ліквідації гетьманства як інституту державної влади у краї та натомість утвердження там при владі царської установи — Малоросійської колегії, підпорядкування українських фінансів загальноімперським потребам тощо.

В цілому авторська концепція реформ першої чверті XVIII ст. і вдало розроблена структура монографії дали змогу Є. В. Анісімову дослідити проблему на широкому суспільно-політичному, економічному, соціальному й культурному фоні, узагальнити та систематизувати як власні наукові пошуки, так і досягнення інших учених, котрі вивчають історію петровських перетворень.

Одержано 20.12.91.

В. М. ГОРОБЕЦЬ (Київ)

В. М. Ричка.

**ЗА ЛІТОПИСНИМ РЯДКОМ: ІСТОРИЧНІ ОПОВІДІ
ПРО КИЇВСЬКУ РУСЬ.**

К., Рад. шк., 1991.— 207 с.

У наш час дуже активно відбуваються процеси національного відродження, відновлюється правда історії нашого народу, постають з небуття забуті імена національних героїв, вчених, діячів науки і культури. Грунтовно поповнить знання рідної історії рецензована праця. Хоча вона адресована учням середніх та старших класів загальноосвітньої школи, це видання стане у пригоді широкому колу шанувальників історичного минулого.

На основі першоджерел, переважно літописних, автор зумів відтворити загадковий світ давньої історії України. Книга знайомить з найрізноманітнішими аспектами суспільно-політичного, економічного та культурного життя Київської держави.

Багато цікавого матеріалу, зокрема, присвячено питанням розбудови стародавніх міст і фортець, розвитку в них ремесла і торгівлі, походженню й соціальному розвитку не тільки східнослов'янських племен, що входили до Київської Русі, а й інших, здебільшого тюркомовних народів — печенігів, половців, татаро-монголів. Достатня увага приділена проблемам державного устрою, земельних відносин. Значний інтерес становить висвітлення діяльності княгині Ольги. Однак не до кінця розкритим залишився зміст впроваджуваних нею реформ. На наш погляд, автор припустився тут прорахунку, адже останні мали далекосяжне значення для Русі. У рецензованому виданні вміщено також цінні матеріали про розвиток освіти у нашій прабатьківщині. З книги читач дізнається, що в Київській Русі функціонувало й провадило величезну просвітницьку роботу майже 10 тис. церков та близь-

ко 300 монастирів. Автор, зокрема, розкриває роль Київської Софії та Києво-Печерського монастиря як центрів освіти й науки.

У книзі розповідається і про міжусобну боротьбу князів, яка призводила до ослаблення держави, і про героїзм русичів під час походів та оборони рідної землі. У цьому зв'язку автору варто було б рельєфніше показати особливості історичного розвитку окремих давньоруських земель-князівств, зокрема Галицько-Волинського. Адже, як зазначається в книзі, останнє «стало своєрідною сполучною ланкою, що зв'язувала процеси формування української феодальної державності у неперервний історичний наступ» (с. 200). Недостатньо уваги приділяється у виданні також висвітленню побуту й звичаїв людної Київської Русі, проблемі етнокультурного розвитку тогочасного суспільства.

Видання вдало доповнюють 59 чорно-білих та понад 30 кольорових ілюстрацій. Це здебільшого мініатюри з літописів, присвячені найрізноманітнішим темам: битвам з ворогами, укладанню миру, поховальним ритуалам, народним ігрищам. На них зображені стародавні храми і фортеці, князі й княгині, грошові одиниці, зброя та прикраси. У «Додатку» наведено літописну оповідь про хрещення Русі та «Повчання» Володимира Мономаха. Все це переносить читача в далекі часи нашої історії, сповненої драматичних подій, слави та героїзму.

Хочеться підкреслити й належний науковий рівень рецензованої праці, що проявляється у вдалому доборі літописного матеріалу, його глибоких коментарях з посиланням на історичні документи та відповідні монографії.

Видавництву «Радянська школа» (нині «Освіта») хотілося б запропонувати видати серію подібних книжок, у яких висвітлювалися б подальші події нашої історії. І видавати їх більшим тиражем, оскільки рецензована праця розійшлася миттєво.

Одержано 15.02.92

І. М. ГУНЬОВСЬКИЙ (Львів)

*СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ ЧЕРНИГОВЩИНА. 1946—1980.
СБОРНИК ДОКУМЕНТОВ И МАТЕРИАЛОВ.*

*К. : Наук. думка, 1987.— 290 с. **

У час підвищеної уваги широкої громадськості України до своєї історії особливий інтерес викликають публікації документів і, зокрема, ті, звідки можна довідатися про минуле конкретної області, району, міста, села. Саме до таких видань належить документальний збірник з історії Чернігівщини.

Сучасний період характеризується критичним ставленням до здобутків археографії України за повоєнний час, що цілком природно. Проте, на превеликий жаль, це часто перетворюється на критиканство та суцільне заперечення будь-якого позитивного значення доробку радянської археографії. Насамперед це стосується періоду так званого «розвинутого соціалізму».

Проте слід, на нашу думку, ретельно й зважено проаналізувати зроблене і використати позитивне. Адже без цього марно сподіватися на те, що й наш час з погляду історіографів майбутнього не перетвориться на суцільну «чорну пляму».

З цієї точки зору рецензований збірник дає підстави для цікавих

* Упорядники: С. М. Мельник (ст. упорядник), В. М. Волковинський, Н. М. Полетун, Л. Ф. Сурабко, В. Д. Фельчевська.